

BEVEZETŐ

A Székelyföld története II. kötete az 1562-től a Kiegyezésig tartó három évszázadot tekinti át, olykor békés, máskor viharos időket, amelyek az országos nagypolitikában és a székelyek szűkebb hazájában nemegyszer hoztak sorsfordító változásokat. Az 1562. évi felkelés után új korszak kezdődött. A szabadságaiktól megfosztott székelyek között felgyorsult a középkor folyamán megindult társadalmi átalakulás, a források ekkoriban már egyre többször szóltak földesurakról és jobbágyokról. Az Erdélyi Fejedelemségben a székelyek államalkotó rendi nemzetként mind erőteljesebben jelentek meg a politikai életben, részben közösségként, részben oly módon, hogy számos, soraikból kikerülő személy látott el az új ország egészének érdekeit szolgáló politikai, diplomáciai, katonai feladatot.

Kötetünkben a fejedelmi korszakot indító eseménysorként mindenekelőtt szó esik azokról az új állami kereteket kialakító politikai változásokról, amelyek II. János választott király uralmának végén, majd halála után bekövetkeztek. A székelyek országos rendi jogaikért demonstráló kivonulásának időpontja (1571) szinte jelképes módon egybeesett az Erdélyi Fejedelemséget először írásba foglaló speyeri szerződés megszületésének évével. Az erdélyi rendek ekkor választották Báthori Istvánt az első fejedelem, János Zsigmond utódjának, és ezzel a választással, ha nagy döccenőkkel is, de immár útjára indult a Magyar Királyságból kiszakadt fejedelemség szekere. Kötetünkben nyomon követjük a fejedelmi korszak székelységének az 1562-ben elveszített szabadságjogok visszaszerzését célzó, minden fejedelem trónra lépését követően újrakezdett próbálkozásait. Ez a törekvés többé-kevésbé sikerre is vezetett, hiszen a fejedelmeknek időről időre szükségük volt a székelyek katonai erejére, annak ellenére, hogy ebben a korban az európai hadszíntereken már a jóval fejlettebb fegyverzettel és képzettséggel rendelkező zsoldoseregek aratták a győzelmeket. A könnyűlovas felszereltségű, gyorsaságáról, ügyes cselvetéseiről és vitézségéről elhíresült székely haderő azonban még ez idő tájt is számottevő segítséget nyújtott az országnak és fejedelmeinek a határok védelmezésében és a hadjáratokban egyaránt.

Kötetünkben a 16–17. századi székely társadalom a szokásosnál is bonyolultabb rétegzettségéről és annak változásairól bőven esik szó. A jobbágyosodási folyamat új hullámai, a székely nemesség kialakulása az egyes székekben kissé eltérő sajátosságokkal rendelkező, de egészében véve egységes folyamatot mutat, amelyről szintén alapos áttekintést igyekeztünk adni. A személyes életutak, emberi kapcsolatrendszer vizsgálatát egészen új színben tünteti fel a székely előkelők és főemberek világát, viszonyulásukat a fejedelmi hatalomhoz vagy éppen az ekkoriban zajló felekezeti változásokhoz.

Székelyföld az új országon belül továbbra is a székelyek territóriumuk volt, mozgékony be- és elvándorló népességgel. Területén érvényben maradt a sajátos jog- és önkormányzati rend, ez azonban mégsem eredményezett a környezetétől elzárt, elkülönült világot. A széki szervezetben a korszakban bekövetkezett kisebb-nagyobb változásokat ugyanúgy bemutatjuk, ahogyan az önkormányzat működésének az eddigi kutatási eredményekből lesűrhető gyakorlatát, nem titkolva, hogy e téren még számos kérdés vár értő kutatók további munkájára.

Különálló nagy fejezetet szenteltünk a fejedelmi kor mindennapi életének bemutatására, amely minden bizonnyal az egyik legnagyobb érdeklődésre számot tartó része kötetünknek, hiszen itt kerülnek kézzelfogható közelségbe a székelyek valódi életkörülményei, életük és haláluk részletei, a hadviselők és a falusi gazdálkodók hétköznapijai, a kúriák és a veteményeskertek világa. Rácsodálkozhatunk, milyen részletes és értékes az a levéltárak mélyén lapangó történeti forrásanyag, amelyből a politikatörténeti események mellett a korabeli emberek hétköznapijait közel hozó apróbb-nagyobb forgácsok is előkerülnek.

A fejedelmi korszak végének nagy kataklizmája volt az oszmán-török hatalom kiűzése a Magyar Királyság területéről és ezzel párhuzamosan Erdély katonai megszállása. A különálló fejedelemség a 17. század végén megszűnt, a Habsburg-hatalom új állami-politikai kereteket teremtett. A székely társadalom életerejét mutatja, hogy tagjai, alkalmazkodva az új hatalmi berendezkedéshez, jelentős számban léptek be az új adminisztráció hivatalnoki karába, az új világot, annak szokásait, életmódját, Apor Péter szavaival élve a „náj módit” hozva el szűkebb hazájukba Bécsből és más nyugati városokból.

A 'náj módi', amit a 18. század hozott el Erdélybe, nem csupán az épületek homlokzatain, a lakberendezésben, a viseletben vagy éppen a gasztronómiában éreztette hatását: noha eleinte a közigazgatás látszólag nem vagy alig változott, a hatalmi berendezkedés egészen más lett, mint a korábbi időkben. Az adóterhek egyre nyomasztóbbá váltak, hasonlóképpen a katonatartás és annak járulékos terhei, és emellett egyre feltűnőbb volt a székely szabadságjogok fokozatos szűkítése. A székely előjárók egy lépésről lépésre csiszolódó, történeti érvelésében egyre gondosabban dokumentált sérelmi retorikát kezdtek gyakorolni autonóm közéletük megmaradt fórumain, a széki közgyűléseken. Általában itt születtek az ország új uraihoz intézett folyamódványaik, amelyek ebben a korban is a régi kiváltságos állapotok visszaállítását szorgalmazták.

Azt sem tagadhatjuk, hogy a 'náj módi' pozitív változásokat is hozott: a császári hadak jelenléte – túl a terheken és visszaéléseken – az általános biztonság záloga volt, a birodalom fejlettebb régióival kialakuló, illetve elmélyülő kapcsolatok pedig a gazdasági fejlődés rugóivá váltak. Miközben közszereplői minden erejükkel azon dolgoztak, hogy az ország rendi és regionális tagozódása megmaradjon, addig Erdély haladt a modernizáció útján. Az is igaz viszont, hogy e modernizáció sürgetése a birodalmi vezetés részéről olykor hatástalan volt, és mint ilyen, főleg belső feszültségeket szült, máskor pedig felemás eredményeket hozott. Az ekképpen halmozódó visszasságok ellen a 19. század első felének reformmozgalma lépett fel.

A korszak másik fontos jelensége – a modern, nyelvi-kulturális, illetve polgári alapokon szerveződő magyar nemzet alakulási folyamatának talaján – az, ahogyan a székelység az 1760-as évektől kezdődően lépésről lépésre egyre világosabban megfogalmazza a magyarsághoz való tartozásának tételét. Ez sokáig rendi identitásának párhuzamos vállalásával és védelmezésével történt, az áttörést 1848 hozta meg, mind a polgári magyar nemzethez való tartozás világos megfogalmazásában, mind pedig a rendi előjogok feladásában.

A modell, amelyet Székelyföld ezután követni kívánt, nem volt más, mint a nyugati polgári rendszer civilizációja. De először túl kellett élnie a Habsburg-hatalom megtorló intézkedéseinek következményeit. Az abszolutizmus idején bőven kijutott az egész magyarságot sújtó szenvedésekből a székelységnek is. Aztán az 1867-ben létrehozott osztrák–magyar kiegyezés után, Magyarország keretében, hosszas békés korszak köszöntött a székelységekre is.

A szerkesztők